

Kuramsal Yaklaşımlar Bağlamında Antropoloji ve Etik İlişkisi

Gözde Aynur Mirza

Özet

Araştırma sürecini oluşturan çok sayıda unsurdan biri olarak görülen etik, gerçekte araştırmanın tüm işleyişini kapsayan merkezi bir konuma sahiptir. Bu anlamda etik, araştırma sürecini yöntem ve kuram açısından belirleyen bir alanı ortaya koyar. Kaldı ki, etik boyut, bilimsel araştırmaların tüm aşamalarıyla bütünleşik olma özelliği taşır. Bu çerçevede, yazıda, insanı konu alan bilimsel araştırmalarda etik ilkelerin nasıl bir gelişim süreci üzerinden şekillendiği ve şekillendirdiği ele alınmış, ardından antropolojinin tarihsel gelişimine odaklanılarak etiğin kavramsal bağlamdaki içeriği ve yöntem açısından konumlanışı tartışılmıştır. Antropoloji ve etik ilişkisi, alan araştırması sırasında araştırmacının konumu, hiyerarşi, iktidar ilişkileri, alanda bilgi üretme dinamikleri, alan çalışmasının dönüştürücü etkisi, diyalogik bağlam, alanın sürekliliği gibi konular açısından olduğu gibi antropolojinin bir bilimsel disiplin olarak tarihsel süreci ve kuramsal yaklaşımları bağlamında da önem taşımaktadır. Yazıda ayrıca, sosyal ve kültürel gerçekliği anlama çabasının, pozitivist yaklaşım, objektivite, evrensellik kavramları ile ilişkisi etik kavramı bağlamında irdelenmiştir. Niteliksel araştırmalar ve etik ilişkisinin alan uygulamaları açısından ayrıntılı bir biçimde incelendiği yazı, etiğin herhangi bir disiplinin belirlediği etik kodlar ve bu kodların nasıl bir temel üzerine oluşturulduğu üzerinde dururken, etik kodların niteliksel bir araştırmada özellikle etnografik bir araştırmada nasıl sorunsallaştığına ve bu sorunsallaşma biçimlerinin sosyal ve kültürel gerçekliği kavramada olduğu kadar diğer bilimsel disiplinlerin etik konusunu kavrayışlarında da ufuk açıcı olabileceğine değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Yöntem ve Kuram, Etnografya, Antropoloji, Disiplinlerarasılık

The Relationship Between Anthropology and Ethics In The Context of Theoretical Approaches

Abstract

Ethics, which is accepted as an integrated part of the many elements in building up the research process, actually is the main factor in determining the whole elements of research. In this sense, ethics covers the whole aspects of fieldwork that determines the research process in terms of method and theory. Moreover, the ethical dimension has an integrated structure with all stages of scientific research. In this article, it is discussed how ethical principles are shaped through a scientific research on human beings, and then how ethics becomes problematic through the historical development of anthropology and how ethics positions itself in terms of method and conceptual content of ethics. The relationship between anthropology and ethics is important in terms of the historical process and theoretical approaches of anthropology as a scientific discipline, as well as in terms of the position of the researcher during field research, hierarchy, power relations, dynamics of data generation in the field, transformative effect of fieldwork, dialogic context, continuity of the field.

Alıntılar için: Mirza, G.A.. 2022. "Kuramsal Yaklaşımlar Bağlamında Antropoloji ve Etik İlişkisi", Antropoloji ve Kültürel Bakış, Sayı 1, ss.45-64.

In this article, the relationship between the effort to understand social and cultural reality and the concepts of positivist approach, objectivity and universality is examined in the context of ethics. Also, the relationship between qualitative research and ethics is examined in detail in terms of field works while examining the ethical codes of ethics determined by any discipline and how these codes are located on a basis, while also examining how ethical codes are problematized in a qualitative research, especially in an ethnographic research, and how these forms are used to understand the social and cultural reality. We hope that the discussions in this article can be starting point for a better understanding of ethics by other scientific disciplines as well.

Keywords: Ethics, Theory and Methodology, Ethnography, Anthropology, Interdisciplinary

Giriş

Alfred Kroeber, antropolojiyi “insanî bilimlerin en bilimseli, bilimlerin en insanîsi” şeklinde tanımlarken, bilimsel yöneme ilişkin de önemli bir mim koymuş olur. Bilimin, değerden, anlamsal derinliklerden, öznel kavrayışlardan ayıklanmasıyla birlikte mümkün olabileceğini savlayan objektivite mitinin içine sıkıştırıldığı bir tavidan bağımsızlaştıran bir yaklaşımdır bu. Kaldı ki, antropolojinin kültürel unsurları tasnif ederek başladığı hikayesi, süreç içinde insanî olanla bilimsel olanın, değerlerle yöntemin ve gerçeğe ilişkin keşif çabasının birbirini ürettiği, dinamik bir bilimsel girişimin somutlaştığı bir alana karşılık gelir. Antropoloji, insanî olan her şeyin, kültürün ve toplumsal bağlamın, niteliksel boyutunun yanı sıra dinamik ve anlam odaklı bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir yöntemsel yaklaşımın önemini ve kaçınılmazlığını mimler. Antropolojik bilgi üretiminin tüm süreçlerinde en hayati unsurlardan birinin etik olduğunu belirtmek gerekir. Bir diğer deyişle, etik, antropolojik yöntemin kültürel içeriğe, kültürel farklılıklara, değişim dinamiklerine yönelik arayışları içerisinde işleve, yapıya, sembole, anlama ve benzeri çeşitli anlama kategorilerine yönelik paradigmatik yaklaşımları ekseninde en derinleşen kavramlardan biridir. Etiğe odaklanmak, antropolojinin kapsamında konumlanan dil, kültür, politika, sosyal yapı, uygulama, eylemsellik gibi terimlerin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurur (Lambek, 2010, sf.7). Etik kavramını bir kez dikkate aldığımızda yöntem, saha pratiği ve kültürel içerikler epistemolojik açıdan yeni katmanlar oluşturur.

İnsanî olanın peşine düştüğümüzde etik, belirlenmiş ilkeleri çerçevesinde kaçınılmaz bir biçimde devreye girmesiyle, dinamik bir süreci ortaya koyar. Etik, kısaca değerlerin, yapıp-etmelerin, kavramların başkalarını gözeterek toplumsal ve bireysel düzlemde uygunluğunu anlatır. Bu bağlamda neyin meşru olup olmadığını tanımlar. Kavram, genel bir çerçeveden bakacak olursak, alan uygulaması ve araştırmanın diğer aşamaları sırasında uygun olanın ne olması gerektiğine dair ortaya çıkan kaygılar ve çatışmalarla ilişkilidir. Etik ve araştırma ilişkisine baktığımızda, etik kavramının, bilimsel araştırmalar tarihinde ihmal edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle tıp alanında gerçekleştirilmiş araştırmalar ve sonuçları, etiğin merkezi bir şekilde konumlandırılması gerektiğine yönelik verimli tartışmalara ve sonucunda etkili denetleme mekanizmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Geçmişte klinik araştırmalarla ilerleyen sürecin etik ihlaller bağlamında çarpıcı sonuçlar ortaya koymasıyla birlikte araştırmada etiğin önem kazanmasına yönelik çalışmaların tıp üzerinden şekillenmesi rastlantı değildir.

Antropolojinin hikayesi de, başlangıcı ve şekilleniş dinamikleri itibarıyla etik ihlallerin tarihi yönünde okunabilir. Gerçekte bunun böyle olması, zamanın ruhu gereği olduğu gibi, güç ilişkileriyle, hiyerarşi ve iktidar üzerine kurulu batı merkezli anlayışın tarihsel sürecindeki kavrayış biçimleriyle hiç çelişkili değildir. Etik ihlallerin -tıp alanında, özellikle klinik araştırmalar üzerinden çok çarpıcı bir biçimde deneyimlenen ve tartışılan- antropolojinin sorun alanlarından biri olması, kendisini merkeze yerleştiren ve kendisinin inşa ettiği “öteki”yi anlamaya çalışan dönemin batılı antropologları açısından bir önem oluşturmuyordu. Dolayısıyla, periferide konumlandırığı, hem coğrafi hem kavramsal açıdan dünya haritasının kenarlarına yerleştirdiği coğrafyaların sakinlerinin eşitlikçi bir kavrayışla değerlendirilmesi pek olası görünmüyordu. Ancak, farklılıklar üzerine düşünmek ve farklılıklarla karşılaşma anları, araştırmacı için yeni bakış açıları geliştirme ihtiyacını doğurduğu gibi gerçek anlamda antropolojik bilgi üretimi kaygısı üzerinden de şekillendi. Antropolojide yöntemin hikayesi, her ne kadar bu kavram antropolojinin gündemine 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte yerleştiyse de aynı zamanda etik kavramı üzerinden de ele alınmaya açıktır. Bunu böyle kılan, bilgi üretimi sürecinin tıpkı antropolojinin çalışma alanı olan kültürün kendisinde olduğu gibi çok katmanlı kavrayışlar gerektirmesi ve bu kavrayışların ancak etik bir çerçeve bağlamında gerçekleştirilecek bir girişimle mümkün olmasıdır. Nihayetinde etik, yaşamın kendinden bağımsız değildir.

Antropolojik ve etnografik çalışmalar, disiplinin doğası gereği iletişimin kaçınılmaz olduğu bir işleyişe sahip olmaları dolayısıyla etik ilkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Sahadaki bilgiye ulaşmadaki etik sınırların insani boyutu kadar bilimsel boyutu da birbirleriyle iç içe yapıları dolayısıyla antropoloji disiplininin temel meselelerinden biridir. Kaldı ki, etik ihlallerin insani boyutun yanı sıra bilimsel bilgiye erişimde de engel oluşturmalarına ilişkin kaygılar, doğru bilgiye ulaşmanın biricik yolunun etik zeminde bir ilerleyiş gerektirmesiyle antropoloji disiplini neredeyse eşsiz kılar. Yöntemin doğru bir şekilde yapılandırılması, etik ihlalleri ortadan kaldıracak bir ilerleyiş de beraberinde getirir. Etik, araştırma tekniklerinin sahada uygun bir biçimde hayata geçirilmesinden, sahayı oluşturan bireylerin ya da topluluklarının göreceği olası zararların ortadan kaldırılmasından, güvenliğin sağlanmasından, üretilen bilginin manipüle edilmemesi gibi unsurlardan çok daha fazla bir alanı kapsar. Öte yandan, etik kodların belirlenmesi ve uygulanması açısından antropolojik ve etnografik araştırmalar oldukça çetrefilli bir duruma karşılık gelir. Denilebilir ki, uygulama aşamasında bir toplumsal grupla dinamik bir ilişki içinde olmak, etik bariyerleri zorlayacak ve kimi zaman da etik ihlallerin gözden kaçmasına neden olacak bir ortamı da mümkün kılmaktadır.

Etik konusu ilk olarak tıp alanında gerçekleştirilmiş araştırmaların ardından ortaya çıkan olumsuz etkiler üzerinden gündeme yerleşmiştir. Etik kodlar, deneylere ve çeşitli klinik araştırmalara rızaları dikkate alınmaksızın ya da yeterli açıklama yapılmaksızın katılım gösteren kişilerin bedensel ve psikolojik açıdan büyük bedeller ödemeleri dolayısıyla ilk olarak tıp alanında belirlenmiştir.

Tıbbi araştırmaların etik ilkelerin belirlenmesi ve tartişma gündemine yerleştirilmesi açısından önemli bir rolü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Araştırma katılımcılarının mağduriyetlerinin oldukça net ve keskin bir biçimde yaşandığı klinik araştırmalar, etiğin bilimsel araştırmaların gündemine yerleşmesine ve süreç içinde her bir bilimsel disiplin için insan hakları bağlamında şekillenmiş evrensel ilkelerin belirlenmesine yol açmıştır. Klinik araştırmalara dayalı çalışmalarda, Nüremberg Koduyla başlayan girişimler her geçen yıl yeniden güncellenmekte ve katılımcıların haklarının her yönüyle korunduğu ve bilimin ilkelerinin dikkate alındığı etik ilkeler gözden geçirilmektedir. Klinik araştırmaların bütün aşamalarında ve sonrasında dikkate alınan etik kodlar, farklı bilimsel disiplinlerde olduğu gibi sosyal bilimler disiplinlerinde de merkezi bir hal almıştır.

Yürütölen klinik araştırmaların etkilerinin denekler üzerindeki olumsuz sonuçlarının gözlemlenmesi ve retrospektif bir biçimde de saptanabilmesi, etikle ilgili atılan adımları şekillendirmiştir. Bu durum, elbette 2. Dünya Savaşı sonrasında toplumsal iklimindeki siyasi dengele ve ekonomik krizlere yönelik yeni kavramsallaştırma girişimlerinin söz konusu olduğu bir ilerle - yişle de ilgilidir. İlk kez Amerikan Tıp Derneği tarafından ortaya konan etik kurallar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaş sırasında geerleştirilmiş olan deneylerin açığa çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Öztürk, 2018, s.29). Nüremberg mahkemesi sonucu ortaya çıkan çeşitli kurallar ve ilkeler dizisi, başlangıçta tıp olmak üzere psikoloji gibi çeşitli bilimsel disiplinler tarafından benimsenmeye başlanmış ve giderek yaygınlıkla kullanılır hale gelmiştir. Bu ilkeler, deneylere katılımda gönüllük, olası risklere karşı bilgilendirme, deneylerin insanların yararına olması, deneylerin denekleri rahatsız etmeyecek bir biçimde yapılması, deneylerin denekleri zorluk ve sıkıntıya sokmadan geerleştirilmesi, deneylerin denekleri fiziksel ya da psikolojik zarara yol amayan türde olabilmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Ayrıca araştırma mekanının düzenlenmesinde araştırmacının sorumluluğu, araştırmanın zararlı etkilerine karşı alınacak önlemlerde güvenlik standardının oluşturulmasının gerekliliği, deneklerin deneyden çekilme hakkının olması, araştırmacının herhangi bir zararın ya da rahatsızlığın ortaya çıkması halinde deneyin sonlandırılmasına yönelik zorunluluğu da ortak ilkeler arasında yerini almıştır (Kümbetoğlu, 2005, s.174).

Etik ilkeler, 1964 yılında Dünya Tıp Örgütünün Helsinki Deklarasyonunun ardından, 1979 yılında Belmont Raporunda daha net bir hale getirilmiştir. Bu raporlar ve yapılan eklemeler, birtakım düzenlemelerin varlığına karşın etik ihlallere ve bu açıdan sorgulanmaya açıktır. Ancak temel olarak baktığımızda bu yenilikler alanın gelişimine aracılık etmiş olması açısından önemlidir. Etik ilkelerin sosyal bilimler tarafından uygulanmasının sosyal bilimlerin meselelerinden birine dönüştüğü 1950'li yıllar ve sonrasında, saha çalışmalarının hükümetler ve çeşitli kuruluşlar için de geerleştirilmeye başlandığı, sosyal bilimcilerin ve antropologların bu türden çalışmalarda görev aldığı süreçte bir dizi etik kural, sosyal bilimciler tarafından şekillendirilmeye başlamıştır. Antropolojik araştırmalarda dikkate alınması gereken etik kodlar, ilk olarak Uygulamalı Antropoloji Derneği tarafından 2. Dünya Savaşının sonrasında belirlenmiştir. Bu kodlar, açıklıkla ifade edilmiş ilkelerden ziyade antropologların çalışmalarının toplumlar üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

Ardından 1971 yılında Amerikan Antropoloji Derneği, Vietnam Savaşı döneminde birincil sorumluluğun çalışılan insanlara yönelik olduğunu vurgulayan etik kodlar belirledi (Fluehr-Lobban, 2013, sf.8).

Etığe ilişkin tartışmalar kapsamında, tıp alanındaki düzenlemelerin sosyal bilimler alanında uygulanabilirliği ve uygunluğu, başlangıçtan bu yana sosyal bilim çevrelerinde üzerinde durulan konular arasında yerini almıştır (Öztürk, 2018, s.31). Bu noktadaki temel itiraz, etik kısıtlamaların, araştırmaların yönlendirilmesine ve çarpıtılmasına yol açtığına ilişkin endişeyle ortaya çıkmaktadır. Bu itirazların temelinde, sosyal bilimlerin doğasını anlayamayan yaklaşım biçimlerine yönelik eleştirel bir duruş söz konusudur. Bu bağlamda her bir bilimsel disiplinin kendi belirlediği etik kodlar çerçevesinde araştırmalarını şekillendirme gayretinde olduğu, özellikle sosyal bilimler açısından etik ilkelerin geliştirilmeye devam edildiği belirtilebilir. Sosyal bilimcilerin farklı yaklaşımlarının, etiğin araştırmaların kısıtlılığı ve yürütülmesi bakımından bir engel oluşturup oluşturmadığı, tartışma konuları arasındadır. Öte yandan antropoloji alanında etiği tartışmak, antropolojinin epistemolojik yönünü, saha çalışması pratiklerini, sosyal bağlamlarını tartışmak anlamına gelmesi dolayısıyla (Caplan, 2003 s.27) disiplinin kendisi açısından ufuk açıcı olduğu gibi genel düzlemdeki etik tartışmalarını da zenginleştirici ve derinleştirici bir alan yaratmaktadır.

Kuram ve Yöntem Açısından Antropoloji Tarihi Bağlamında Etiğe Bakış

Masa başında, uzak kültürlerden gelen bilgilerin tasnifine dayanarak şekillenmeye başlayan antropoloji tarihi, antropolojik bilgiyi çok geçmeden saha çalışmaları üzerinden, sahanın içinde olagelen dinamik yaşantının kendisinde aramaya yönelmiştir. Sürece baktığımızda, özellikle İngiliz antropolojisinin İngiliz sömürgeciliğiyle yakın ilişkisi dolayısıyla etik kavramının karşılık bulmadığı, kültürlerin araştırılmasında sömürgeci anlayışa hizmet eden analitik araçların belirleyici olduğu söylenebilir (Fluehr-Lobban, 2013, sf.17). Sömürgeci anlayışın bakış açısına ve öteki inşasına ilişkin sorunların üzerine tartışılması ise daha çok Fransız antropolojisinin hareket alanında karşılık bulmuştur (Fluehr-Lobban, 2013, sf.17). Antropolojinin merkezine yerleşen saha araştırmaları ve bu araştırmaların yarattığı kapsamlı deneyim alanı, disiplin için etik kavramını hem saha hem bilgi üretim süreci bakımından önemli bir yere oturtmuştur. Bu bağlamda etik, antropolojinin kuramsal derinliği üzerinden yöntemin çatısını kuran bir niteliğe sahiptir. Antropolojinin kuramsal şekillenişindeki her bir adım, antropolojik bilgi üretiminin olanaklarına ve geçerli biçimlerine ilişkin tartışmalarını, ilişkili adımları içerdiği gibi kaçınılmaz olarak etik kaygılara dair ilerlemeyi de içine almaktadır. Bu kaygılar, bir kültürün anlaşılmasının ve kültürel içeriklere ilişkin isabetli saptamalarda bulunmanın o kültürel içeriğin tahrip edilmesi ile birlikte mümkün olamayacağına yönelik bir bilimsel sezginin ürünüdür.

Diğer bilimsel disiplinlerdeki etik ilkelerin belirlenmesi, en azından uygulamada daha keskin sınırlarla mümkün olabilmektedir. Ancak etiğin temel ilkelerinden biri olan zarar vermeme ilkesini tam anlamıyla yerine getirebilmek için antropolojik yaklaşımın tutunum gösterebileceği temel dayanak o kültürü içtenlikle tanıma girişiminde bulunmak olacaktır. Zarar vermeme ilkesinin uygulanabilmesi için zarar vermeyeceğimiz şeyin ne olduğunu bilmemiz gerekir. Bu bağlamda kültürün sahip olduğu karmaşık içerik, antropoloğun karşısında hem bilgi üretme girişimi açısından hem

etik bağlam açısından zorlayıcı bir unsur olacaktır. Bir araştırma objesi olarak kültürün kendisi, dinamik yapısı, gizil ve karmaşık yönleri üzerinden düşünüldüğünde, pozitivist paradigma ekseninde belirlenmiş birtakım kuralların uygulanması üzerinden kavranabilmesi ile ilgili problemli bir duruma işaret eder. O halde klasik dönemin antropolojik çalışmalarına ve yönelimlerine bakıldığında, sömürgeci anlayışın etkilerinin de tespit edilebildiği bir sosyal bilim disiplini olan antropolojinin, yöntem ve kuram açısından attığı adımların araştırma etiğinin hareket alanı ve sorunsalları bağlamında da ele alınması önem taşımaktadır.

Bu haliyle antropolojinin başlangıç açısından kendi kavramsal birikimiyle ve yönelimleriyle yola çıkışının çeşitli kuramlar üzerinden gerçekleşen arayışlarla, bir bakıma hesaplaşmalarla yön bulması rastlantı değildir. Elbette antropolojik araştırmalara yakından baktığımızda, uzaktaki, egzotize edilmiş yerlinin, hatta sosyal evrimci bir perspektif üzerinden değerlendirirsek evrimin erken basamaklarına konumlandığı öne sürülen yerlinin eşitlikçi bir anlayışla ele alınması mümkün değildir. Diğer yandan uzak kültürlerin masa başının terkedilip etnografik saha çalışmaları gerçekleştirilerek incelenmesi de sonrasında antropologların saha notlarından öğreneceğimiz şekilde, asimetrik bir bakışı içermektedir. Bu bakış, ancak antropoloji disiplininin yaklaşımlarını ortaya koyan tarihsel bağlamı üzerinden tartışılabilir. Diğer yandan bu tavır, güç ve iktidar ilişkilerinin belirlediği hiyerarşik yapının, günümüzde de rahatlıkla görebileceğimiz yansımaları ile ilgilidir. Antropolojinin gelişim sürecine yakından bakış, dönüşüm dinamiklerini anlamamız ve etiğe ilişkin tartışmaların en azından etik ile ilgili temel girişimlerin neler olduğunu görebilmemiz açısından ufuk açıcudur. Nihayetinde kültürü anlamak ve incelemek amacıyla tarihsel süreç üzerinden atılan her adım, etiğin merkezi bir kavram olarak konumlandırılışına yönelik girişimlerin zemini olma özelliğine sahiptir.

Özellikle antropolojik araştırma ekseninde baktığımızda yöntemle bütünleşik bir bağ olduğunu söylediğimiz etik kavramı, paradigmanın belirlenmesinde, yöntemin seçiminde devreye girer. Neyi anlamak ve öğrenmek istediğimiz, bu bilgiyi ne şekilde, nereden edineceğimize dair adımlarımız, birebir etik perspektiften üretilecek soruların muhatabıdır. Bu bağlamda, etik kavramının dönüşüm sürecinin ve araştırmada etiğin belirleyici rolünün birebir bir yöntem sorunu olduğunu ifade etmemiz gerekir. Her ne kadar antropoloji böyle bir iddianın tam anlamıyla muhatabı değilse de pozitif bilimin temel ilkeleri arasında yer alan nesnellik meselesinin saha pratiğine uygulanma çabası da etik kavramını ontolojik bir biçimde sarsıntıya uğratmaktadır. Bir diğer deyişle, objektif olmaya dair türlü girişimler, sahanın kendi işleyişi ve çalışılan sahada kültürü oluşturan her bir birey için beklenmedik sonuçlar doğurma olasılığına açıktır. Kültürün devingen, -bir yandan da biyolojik doğası gereği- değişime ve dönüşüme açık yanı, nesnellik iddiasının tökezleyeceği ya da tökezleteceği bir deneyimi de kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir.

Pozitivist paradigma üzerinden ilerleme yönelimini neredeyse disiplin olarak henüz genç sayılabileceği bir evrede bırakan, en azından pozitivistin kültürel içerikleri anlamak üzere yetersiz, kimi zaman geçersiz olduğunun ayırımına varan antropoloji, bunu tam da sahanın kendisine ulaştığı noktada yakaladı.

Kültürü araştıran ve yazanın aynı insan olması, etik bağlamda da geliştiğini ifade edebileceğimiz kültürel içeriklere dair yeni kavrayışları ve kuramsal girişimleri ortaya koydu. Etik meselesinin her bir bilimsel disiplin için merkezi bir yer tuttuğu notunu düşsek de antropoloji açısından etik kavramının, araştırma pratiğinin diyalojik yönüyle karakterize olan yanı, konuyu çok daha derin hale getirecekti. Kültürel göreliliği, kültürel gerçekliği anlamak üzere bir pusula olarak gören Boasci yaklaşımın ve sahayı katılımcı gözlem tekniğiyle ele almamızın yolunu ağan Malinowski'nin geliştirdiği işlevselci yaklaşımın etik bağlama yerleşen konularla ilişkili olarak sonrasında değerlendirmeye açık olmasının tesadüfi olmadığını söylemek gerekir. Her bir sahanın, dolayısıyla sahayı şekillendiren her bir kültürün, kendi biricikliğine sahip ve kendi işleyişi içinde olduğuna yönelik dikkati de mümkün kılması açısından sözü edilen iki yaklaşımın ortaya koydukları, etiğe ilişkin kavrayışlar açısından erken dönemin önemli adımları olarak görülmelidir.

Antropoloji disiplini tarihsel süreci içinde kültürel bağlamda farklı olanı anlamaya ve mevcut farkların içeriğiyle nedenlerini anlamaya yönelirken elbette 19. yüzyılın batı merkezli anlayışından, pozitivist paradigmanın gerçekliği kavrama ve anlama biçimlerinden ayrı bir yerde konumlanmıyordu. Bu bağlamda, zamanın ruhunun belirlediği toplumsal iklim üzerinden bakılacak olunduğunda sosyal evrimci yaklaşımın kültürleri araştırmada benimsenmiş bir kuramsal girişim olarak karşımıza çıkması beklenmedik değildi. Modernist anlayışın öne çıkardığı pozitivist, bir diğer deyişe rasyonel aklın sosyal ve kültürel gerçekliği anlama sürecinde benimsediği evrenselci tutum, kaçınılmaz olarak kültürleri de batılı perspektifin kavramsal kategorisi üzerinden belirlenmiş bir gelişimsel çizgiye konumlandırdı. Farklı olanı egzotize ederek anlamaya çalışmak ve oryantalist bir gözlük kullanarak bir bakış yöneltmek, dönemin bağlamında zaten "gelişmemiş" oldukları saptaması tartışmaya kapalı görülen uzak kültürleri ele alma biçimlerinin etik boyutunu gündeme getirmiyordu. Etik bağlam, bilimsel araştırma pratiği açısından 20. yüzyılın ortalarında tartışmaya ağıldı. Kaldı ki, etiğin herhangi bir bilimsel disiplin içinde özellikle 19. yüzyılın bilim ortamının kavramsal gündeminde yer tutması zaten beklenecek bir gelişme değildi.

Positivist yaklaşım ekseninde şekillenen, karşılaşma ve kültürel temas olasılıklarının söz konusu olmadığı masa başı antropolojisinin, herhangi bir sorgulamanın muhatabı olmadığının bu bağlamda altı çizilmelidir. Bu kategorideki çalışmaları, kültürlerin ve kültürleri oluşturan bireylerin haklarının ve çok yönlü güvenliklerinin dikkate alındığı bir ekseninde gerçekleştirilmemiştir. Söz konusu durum, ardılı olan kuramsal yaklaşımlarla bir değerişime uğradı. Masa başı antropolojisinin sorgulanmasına neden olacak olan müze araştırmaları kapsamında sistematik bilgi toplamak üzere difüzyonistlerin sahneye çıkışı, çeşitli kanallarla elde edilmiş verilerin masa başında değerlendirilmesinden çok daha farklı bir bilgi edinme yolunu da ortaya koyuyordu. Kültürleri çalışan bilim insanlarının saha çalışmalarına yönelmesi sonraları çok daha açık bir biçimde görüleceği üzere farklı ve "egzotize" kültürlerle eşitlikçi bir biçimde yaklaşılması yönünde bir değerişime yol ağmamıştır. Diğer yandan, kültürlerin özgünlükleri ve kendi inşa ettikleri gerçeklikleri bağlamında incelenmesi gerektiği doğrutusunda bir kavrayışın ortaya çıkmasına ise aracılık etmiştir.

Kültürel temas ve karşılaşmaların incelenen topluluklara ilişkin gerçekliği çok daha net bir biçimde ortaya çıkardığına yönelik keşif, öncesinde de belirttiğimiz gibi farklı antropoloji kuramlarının yolunu ağmış oldu.

Bir kültüre içeriden bakmak ya da o dönemin dinamikleri açısından düşünürsek içindeyken bakmak, o kültürü doğru anlama girişimleri açısından yöntemle dayalı belirgin farklarla birlikte yeni kuramsal tartışmaların, kuramsal önermelerin gelişmesine neden oldu. Öncesinde difüzyonistler arasında yer alan Tarihsel Tikelcilik kuramının kurucusu Franz Boas'ın kuramsal yaklaşımı bu noktada önem taşımaktadır. Aynı zamanda Amerikan antropolojisinin kurucusu Franz Boas'ın kültüre yaklaşımı, kültürü anlama yolunun tarihsel, çevresel ve psikolojik bileşenler açısından değerlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir (Özbudun, Şafak ve Altuntek, 2006, s.81). Boas, yöntemsel yaklaşımın ahlaki olandan ayrılamayacağı düşüncesiyle biçimlendirdiği yaklaşımında kültürlerin kendine özgü olduklarının altını çizer (Eriksen & Nielsen, 2010, s.66). Bu bakış, kültürleri "uygarlık" bağlamında konumlanışlarına göre değil de kendi varoluşları ve kendi özgünlükleri içindeki dinamiklerin etkileşimi açısından ele almaya yönelik radikal bir tavır içermektedir. Tarihsel tikelci kuram, aynı zamanda pozitivist paradigmadan kopuşu mümkün kılmasıyla da önem kazanan bir çığırıştır.

Bronislaw Malinowski, alan çalışmaları sırasında kültürün şekillenişinde ve farklılaşmasında işlev kavramının belirleyiciliğini ve kültürün, taşıyıcısı olduğu topluluğun ihtiyaçları paralelinde biçimlendiğini keşfederken, her ne kadar pozitivist paradigmanın ışığında hareket etmiş olsa da katılarak gözlem tekniğini antropolojik araştırmaların merkezine yerleştirerek pozitivist tartışmaya açılmasına aracılık etmiş olur. Kültürü katılarak gözlem tekniğinin sağladığı çok boyutlu bir kavrayış biçimiyle ve işlevler - ihtiyaçlar ilişkisi üzerinden çalışmak, o kültürün içeriğini saptamak açısından ufuk açıcudur. Katılarak gözlem, sonrasında yorumsamacı antropoloji ve ardılları tarafından sorgulanacaktır.

Tüm bu ilerlemelere bakıldığında, antropolojik çalışmaların saha deneyimi üzerinden, pozitivist yaklaşımın objektivite iddiasının ve objektiviteyi bir bilimsel ilke olarak belirlemesinin, en hafif haliyle gerçekliği kavramadaki yetersizliğinin anlaşıldığı ifade edilebilir. Evrenselci yaklaşımın kültürü anlama girişimiyle çelişmesi açısından yukarıda sözü edilen antropoloji kuramlarının esin verici olduğunu ve ışık tuttuğunu belirtmek gerekir. Sosyal gerçekliğin ve sosyal gerçeklikle dinamik bir bağlantı içinde olan kültürel içeriklerin anlaşılması ve keşfedilmesine yönelik pozitivist bir kavrayışın belirlediği yaklaşım, en yalın haliyle hegemonik ve hiyerarşik bir bakışın gerekçesine dönüşmeye açıktır. Sorun, sosyal gerçekliği anlamak üzere objektivite ekseninde atılan adımların değerlerden ve anlamsal derinliği olan kavramlardan -her ne kadar temel iddiası bu olsa da- bağımsız olamayacağı üzerine kuruludur. Sosyal bilimlerin çalışma alanında objektivitenin kurulması, araştırılan sosyal gerçekliğin kavramsal ajandasının görünen ya da görünmeyen farklı katmanları üzerinden tam anlamıyla, üstelik farklı perspektifler yani öznellikler üzerinden açıklanmasını gerektirir. Bir diğer deyişle sosyal bilimlerde objektivite, doğa bilimlerinden farklı olarak mevcut gerçekliğe bakıştaki çeşitlilikleri ve yanlılık olasılıklarını içermelidir. Doğa bilimlerinin dayandığı pozitivist temel ve kendi alanında isabetli bir biçimde uyguladığı objektivite ilkesinin hayata geçmesi, sosyal bilimlerden doğanın işleyişinin aksine tekrarlanabilirliği olmayan olgularla karşı karşıya bıraktığı için yetersiz kalmaktadır (Ergun, 2018, 37).

Bu çerçevede, katılarak gözlem tekniği, pozitivist paradigmanın tartışmaya açılmasını, sahanın içinde olmanın ve bu esnada pasif bir konumdan çıkarak kültürle dinamik bir bağlantıda bulunmanın önemini vurgulamasıyla mümkün kılar. Öte yandan, saha çalışmasının katılarak gözlem tekniğine dayanarak yürütülmesi, sahada bilgi üretiminin “arzu edilen bilgi”den ibaret olması gibi bir sonucu da ortaya koyma olasılığı barındırmaktadır. Dolayısıyla, araştırmacının saha içinde hangi kavramsal kategorileri kullandığı, hangi çerçeveden baktığı ve analiz aracı olarak hangi kavramları kullanıma soktuğu emik-etik kategorileri üzerinden etnografik çalışmalara dahil edilecektir. Çalışılan kültürün kavramsal sisteminin ve dolayısıyla kültürel gramerinin dikkate alındığı, böylelikle içeriden bakışın mümkün kılındığı emik yaklaşımı devreye sokan yeni etnografya, antropolojik bilginin üretilmesinde dilbilim alanından da beslenerek antropoloğun kültürün farklı katmanlarını kavrayabileceği bir deneyim alanı açar (Altuntek, 2009, sf. 102). Antropolojik bir çalışma için emik-etik ayrımının ortaya konulması, emik yani yerlinin kavramsal perspektifinden bakışı, dışarıdan ya da batılı genellemeler ve kavramsallaştırmalarla eşit bir konuma yerleştirir. Etnografinin bakış açısını farklı kavramsal gramer olasılıklarının da altını çizerek farklı bir dikkate yönelten, içeride olmakla içeriden bakmak arasındaki farkın altını çizen bir vurgudur bu. Bu dikkat, antropolojik bilgiyi nasıl ürettiğimiz ve yerli olanın kavrayış biçimleri kanalıyla nasıl ele aldığımız açısından oldukça önemlidir. Gözlem sürecinde katılımın nitelenmesi ve katılım sürecinin farklı bakış açıları ile kültürel içerikleri kodlama olasılıklarının devreye sokulduğu bir içerik kazanması, etik yaklaşım açısından antropoloğa ışık tutucu bir niteliğe sahiptir.

Bilgi üretimini alanda yapan ve ürettiği bilgiyi yazıya dökerek dinamik bir etnografik süreci antropolojinin çatısı haline getiren antropolog için kültürün ne olduğu, daha net bir ifadeyle tanımı, belirleyicidir. İnsan topluluklarını kültürel bağlamda anlamaya çalışan antropologlar için kültür, insan topluluklarının arasında, onlarla birlikte, diyalog halinde, dinamik gözlem süreçleri, gündelik yaşantılarını belirleyen gizil unsurların ortaya çıkması ve tüm bunlar üzerinden anlamlandırılması açısından temel bir unsurdur. Yaklaşımımızı belirleyen, üstelik yöntemle bağımızı oluşturan şey, kültürü nasıl tanımladığımız ve nasıl yaklaştığımız üzerinden belirlenir. Kültür, içerik açısından karmaşık olduğu gibi tanımlanması çok da kolay olmayan bir kavram olarak nitelenebilir. Kültürün tanımına ilişkin çok sayıda öneri antropolojinin gelişim süreci içinde ortaya atıldıysa da, klasik dönem antropologları arasında yer alan Tylor’ın kültür tanımı Bozkurt Güvenç’in de işaret ettiği gibi kültür kavramını bütünüyle yansıtamasa da kültürün ana savını belirtmesi açısından önemlidir (Güvenç, 1979, sf. 103). “Tylor’a göre Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoglunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek - görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.” Gerçekten de antropoloji disiplini içinde kültürün kavranışına yönelik kabullerin genel itibarıyla bu tanımdan uzağa düşmediğini ifade edebiliriz. Bu tanım, antropolojinin bütüncül kavrayışı içerisinde, kültürel unsurların birbirleri ile ilişkisinin belirleyiciliğinin altını çizen bir yaklaşımı öne çıkarması açısından kıymetlidir. Ancak daha yakından baktığımızda, bu tanım her ne kadar kültürel unsurların birbirleri ile karmaşık ilişkilerinin oluşturduğu bütüne yönelmeyi önerse de bu unsurların hem kendi içerikleri hem birbirlerini etkileme dinamikleri bakımından ne şekilde konumlandığı meselesine işaret etmemektedir. Öte yandan kültürün anlaşılması ve çalışılmasının bu bileşenlerin ortaya konması ve karmaşık ilişkilerinin çözümlenmesi ile birlikte mümkün olabileceği gibi bir beklenti ya da öngörüyü de içine almaktadır.

Bu yaklaşımdaki kavramsal dizilim, tam da batılı bir perspektifin kültürü ve sosyal yapıyı kavrayışı üzerinden belirlenmiştir. Bu kavrayış, her ne kadar antropolojinin temel ilkelerinden biri olan bütüncül yaklaşımla bir çelişki içinde gözükme de kültürün bileşenlerinin batılı bir kavram-sallaştırma girişimi üzerinden kategorize edilmesi, ele alınan kültüre dair gerçekte olanın değil, batının perspektifinden gözükmenin aktarılması biçiminde olmak durumunda olacaktır.

Clifford Geertz'ın kurucusu olduğu yorumsamacı antropoloji, kültürün kavranışı ve etnografinin farklı bağlamlarda yeniden düşünülmesi ile ilgili tartışmaların yolunu açar. Kültüre yönelik bu yaklaşım, öncelikli olarak kültürün tanımının yeniden ve radikal bir kopuşla yapılmasını içerir. Geertz, kültürü doğal laboratuvar olarak kabul etmenin analogik olarak yanlış olduğunun, manipüle edilmeyecek bir laboratuvar olup olmadığı sorusuyla altını çizirken (Geertz, 1973, s.22), benimsenmiş antropolojik bilgi üretim biçimlerine yönelik öznenin, nesnenin ve sahanın kendisine yaklaşım biçimlerinin sorgulanmasını gündeme getirir. Bu sorgulama, kültürü öncesindeki kuramsal girişimlerden farklı olarak pozitivist geleneğin tüm etkilerinden arındırır ve antropolojiye ile etnografiye ontolojik bağlamda yepyeni bir zemin açar. Geertz, kültürü çeşitli bileşenleri açısından ele alan ve çeşitli bileşenlerin toplamı olarak gören yaklaşımlara radikal bir itiraz geliştirerek kültürü bir anlamlar ağı olarak tanımlar. Bu tanım, salt anlama yönelmenin yetersizliğinin, anlamlar arasındaki ilişkilerin de anlaşılması gerektiğinin altını çizmesiyle etnografik çalışmanın doğasını ve işleyiş biçimini de tartışmaya açmış olur (Mirza, 2022, 52). Bu yaklaşım, kültürü oluşturan sistematik konumlanışlarına değil de bu bileşenlerin öznenin kavrayışıyla nasıl bir içerik kazandığına yoğunlaşmayı en gerçekçi etnografik girişim olarak görür (Altuntek, 2009, s.117). Kültürün kendisi olan ve çeşitli anlam ve sembollerin ilişkileriyle şekillenen gizil ağların keşfi üzerinden öznenin anlam dünyasına yönelmek, sonrasında çokça tartışılacağı üzere öznelararasılık ve metinlerarasılık gibi kavramlar ve gözleyen - gözlemlenen arasındaki ilişki üzerinden etnografin konumunu ve rolünü netlikle sorgulamaya açık hale getirmiş olur (Altuntek, 2009, s.117). Geertz'in, Endonezya'da gerçekleştirdiği saha çalışmaları sırasında iç savaşa seyirci kalmış olması, sonrasında etik açıdan çeşitli eleştirilerle karşılandıysa da, sahanın ve kültürün kendisine, dolayısıyla etnografiye yaklaşımı üzerinden özne - nesne - kültür ilişkisini yeni bir düzlemde değerlendirmesi, etik sorgulamalara ilişkin yeni bir sayfanın açılmasına da aracılık etmektedir.

Antropolojinin uzak coğrafyalardaki 'egzotik' toplulukların kültürel içeriğini ortaya koymak üzere başladığı noktadan, uzak ve yakın kavramlarının iç içe geçtiği, kültürel temasın öngörülebilir olanlar bir yana öngörülemeyen sonuçlarının da olduğu zaman içerisinde ortaya çıktı. Sahanın antropoloğu aslında asla terk etmeyeceği gerçeğinin romantik bir vurgudan çok daha fazlasına sahip olduğunu belirtmek gerekir. Antropoloğun eskiden olduğu gibi çalışmasını tamamlamasıyla birlikte geride bıraktığı sahanın taleplerle dolu bir baskı unsuru olmasından uzak bir şekilde, konforlu ortamında saha notlarını değerlendirme lüksü, zamanla sona erdi (Atay, 2017, sf. 197). Sahadaki hiyerarşik konumlanmanın ve güç ilişkilerinin de yeniden yapılanması anlamına gelen bu değişim, etik kaygılara ilişkin çoklu ve görünmez denetleme mekanizmalarını da beraberinde getiriyordu. Bu durum, araştırılan tarafın herhangi bir araştırma objesi olmadığı, dinamik anlamda araştırma sürecinde ve sonrasında dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunun anlaşılması açısından önemliydi.

Araştırma pratiğine ilişkin kırılmaların ya da dönüşümlerin, masa başı antropolojisi, etnografya ve yeni etnografya biçimindeki şekillenışı, giderek etiğin yöntemden ayrılamaz, hatta yöntemi belirleyen yanını ortaya koymaktaydı. Bu anlamda araştırılan taraf da uzak ve izole değil de aksine devingen bir yapıya sahip olduğuna yönelik keşif sonucunda denetleme mekanizmalarından birine dönüştü. Bu değişim, araştırmacının konumunu yeni bir bağlama taşımış oldu. Nasıl araştırılan durağan, geride bırakılabilen salt bir bilgi sağlayıcı olmanın ötesinde bir gerçekliği temsil ediyorsa, aynı biçimde araştırılanın da benzer şekilde yeniden konumlandırılma ihtiyacı gündeme geldi. Her ne kadar etnografya çalışmalarında katılarak gözlem, emik-etik kategorileri gibi yaklaşımlar alandaki dinamik ilişkiye ve farklı kavramsal kuruluşlara vurgu yapmaktaysa da bu, araştırmacı ve araştırılan açısından yenilikçi bir kavrayışı ilan etmiyordu. Araştırmacının kim olduğuna, rolüne ve eylemlerine ilişkin odaklanma, yani gözleneneye yönelmiş bakışların gözleyene çevrilmesi (Altuntek, 2009, sf. 134) tam anlamıyla ilk kez düşünümsel etnografya ile söz konusu oldu. Bu bağlamda araştırmacının toplumsal cinsiyet kimliği, milli aidiyeti, politik duruşu gibi unsurlar hem araştırma pratiği içinde hem araştırmacının yazıya dökülmesi açısından etnografinin temel sorunlarından birine dönüştü.

Düşünümsellik kavramını, postmodernitenin kullanımına mesafeli olarak ele almamız halinde, güç ilişkilerinin kökten bir biçimde sorgulandığı ve gözlemleyen tarafın hem insanî açıdan hem politik bir varlık oluşunun kaçınılmazlığı açısından değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyması, etik sorgulamalar bağlamında da önemlidir. Düşünümsellik, araştırmacının gerçeği keşfetmek üzere içinde bulunduğu araştırma sürecinde araştırmacının kendisinin nesnel gerçeklik içindeki konumuna yönelik bir anlama çabasını ortaya koyar. Bu, araştırmacının kendisine dönmesini, konumunu tarihsel ve politik anlamda sorgulanmasını mümkün kılmasıyla birlikte, etik kavrayışın öncülleriyle örtüşen bir girişim olarak belirginleşir. Denilebilir ki, etiğin derinlikli olarak merkeze alındığı her bir araştırma kaçınılmaz olarak kendiliğinden bir düşünümsellik çabası barındırır.

Niteliksel Araştırma ve Etik

Antropolojinin tarihsel süerici içinde kuramsal girişimleri açısından etik kavramını kısaca ele aldıktan sonra bir araştırma içinde etiğin kapladığı alana, bilimsel araştırmalar ve alan uygulamaları açısından neleri gerektirdiğine daha yakından bakalım. Etik, konu seçiminden raporlamaya kadar tüm araştırma sürecini kapsar (Edwards ve Mauthner, 2005, s.19). Niteliksel ya da etnografik araştırma açısından, araştırmacının tasarımında, yürütülmesi ve tamamlanmasında etik ilkeler büyük öneme sahip olduğu gibi türlü zorlukları da barındırır. Her ne kadar tüm etik unsurların göreceli olduğu sonucuna ulaşamayacak olsak da her bir araştırma fikri için etik boyutun ölçülebileceği standart bir listenin varlığının olası olmadığını eklemek gerekir (Russel, 2006, s.74). Bir toplumsal grupla dinamik bir ilişki içinde olmak beraberinde etik sınırları zorlayabilecek durumları da söz konusu kılar. Kaldı ki, antropolojinin tarihsel sürecinin şekillendirdiği deneyim alanının da, etik kavramının uygulaması açısından güçlüklerle dolu olan bir duruma karşılık geldiği hatırlanmalıdır. Evrensellik ilkesi üzerinden kavradığımız etiğin yerellikler karşısında nasıl dikkate alınacağı, bu anlamda objektiviteyi mümkün kılması beklenen standart adımların yerel karşısında ne kadar gerçekçi ve uygulanabilir olacağı birçok yönüyle etik sorunsalları beraberinde getirir. Bu

anlamda araştırılan grup ya da kültürler, sosyo-ekonomik koşulları, eğitim düzeyleri, dille ilişkileri, kültürel içerikleri, değerleri, tutumları ve beklentileri bakımından antropolojik ya da niteliksel bir yaklaşım üzerinden dikkate alınmalıdır.

Sosyal araştırmalarda etik, önemli olduğu kadar belirsizliklerle de dolu bir alan yaratır. Öte yandan, etik açıdan profesyonel anlamda kabul edilebilir ve edilemez davranışları ifade eden ilkelere belirlenmiştir (Babie, e., 2010, sf. 75). Farklı ülkeler antropoloji alanında kendi oluşturdukları ve geliştirmeye devam ettikleri çeşitli etik kodlar açıklamaktadır. Bu ilkelere uygun araştırmalar gerçekleştirmek, çeşitli denetimlerle birlikte mümkün olmaktadır. Ülkemizde ise ne yazık ki etik kuralların herhangi bir yaptırımı bulunmamaktadır ve bu yaptırımları uygulayacak mekanizmaları kurmak, araştırmaların parçası haline getirmek önem taşımaktadır (Kümbetoğlu, 2020, sf. 14).

Genel olarak baktığımızda, sosyal bilimsel araştırmalarda etik açıdan temel alınan noktalar, kamunun bilgi edinme hakkı, araştırmacının gerçeği arama ve yansıtma hakkı, bireyin mahremiyet ve güvenlik hakkı, bireylerin onay verme ve onayı geri çekme hakkı ve araştırmacının rolü ekseninde geliştirilmiştir. Bu sıralananlardan da görüleceği üzere, etik ilkeler, kamu, araştırmacı, araştırmaya katılan birey açısından önem taşıyan ve bu haliyle birden çok boyuta sahip olduğu düşünülmeli gereken ilkelerdir. Dolayısıyla etik konusunun çeşitli değerler arasında denge kurmakla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu değerleri bilimsel bilgi üretiminin ve araştırılan bireylerin ya da grubun haklarının gözetilmesinin oluşturduğu kimi zaman çatışmalı olan denklemler öncelikle. İşte bu denklemler, hiyerarşik konumlanışlara ilişkin bir dikkati de önemli kılar. Araştırma deneyimi sırasında hiyerarşinin hem araştırma katılımcılarının hakları hem bilgi üretimi açısından ortadan kalkması gereken bir engel olduğu söylenebilir. Günümüzün etnografik saha araştırmalarına bakıldığında, diyalojik ve düşünümsel yaklaşımın, araştırmacının sahadaki konumu üzerinden, araştırmacının kendisini paranteze alma ihtiyacıyla oluşan hiyerarşik duruşun yıkılması açısından önemli olduğunu eklemek gerekir. Hiyerarşi, çoğunlukla araştırmacının üst konumda algılanmasına neden olmakta, güç ilişkilerinin bir tezahürü olarak, araştırmacı ve araştırılan arasındaki hiyerarşik kuruluş, araştırmacının neyi temsil ettiğine yönelik kavrayışlar üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda eşitsizliklerin belirgin bir biçimde yoğun olduğu alanlar ve konular, etiğe ilişkin tartışma, düşünce ve deneyimleri zenginleştirilmesi açısından da değerlidir (Can, 2017, 165). Antropolojik araştırmalarda etik - etik yaklaşımla kültürü anlamak üzere atılan adımlar, diyalojik boyuta ve düşünümsel evreye geçilmesi açısından bu noktada önemlidir.

Araştırma yönteminin sağlam bir biçimde oluşturulmuş olması, etik ihlallerin en aza indirgenmesi açısından hayattır. Etnografik çalışmalarda etik kodların, araştırmacının başlangıcından itibaren dikkate alınması, araştırmacının, deyim yerindeyse etiğin oluşturduğu bir zemine konumlandırılması gerekmektedir.

Araştırmacının araştırma içinde, sahadaki rolünün ve konumunun bilincinde olması, çalıştığı kültürü ve grubu çok iyi tanınması, konusunda yapılan çalışmalara hakim olması, iktidar ilişkilerinin farklı boyutlarının etik bağlam açısından da önemli olduğu gerçeği, araştırma tekniklerinin uygu -

lanma biçimlerinin sahaya uygunluğunun belirlenmesi bağlamında dikkate alınmalıdır. Bu anlamda sahanın kendisiyle ilgili üreteceğimiz yerinde ve dürüstlikle oluşturulmuş soruların arka planında, sahanın öncesine ve sonrasına dair çok sayıda katmanın bulunması gerektiği belirtmelidir. Alanla kurulan ilişkinin ve bilgi üretim süreçlerinin ayrıntılı bir alan yazın taramasına dayanarak gerçekleştirilmesi, bir diğer deyişle sahayı yakından tanımamızı sağlayacak her ayrıntı, araştırma planının içeriğini belirlemesi açısından önemlidir. Antropoloğun her bir saha araştırması sonrasında neredeyse hiçbir zaman tam anlamıyla sonlandıramayacağı etik sorgulamalarla birlikte sahayı geride bırakmasının kaçınılmaz olduğu hatta bunun belki de en ideal yaklaşım biçimi olduğu söylenebilir. Bu, bilimsel araştırma deneyimi ile öznel deneyimlerin bir arada olmasının kaçınılmazlığı ile karakterize olan niteliksel araştırmaların doğası ile ilgilidir.

Etığe dair unsurlar, kiminle iletişimde olduğumuz, onlara ne anlattığımız, neden saha araştırması yapmakta olduğumuz ve sahadan elde edeceğimiz verilerle ne yapacağımız sorularını yanıtlamakla şekillenir (Jackson, 1987, sf.259). Hatta denilebilir ki, etik, araştırmacının kendisiyle başlar ve sonlanır (Neuman, 2014, s.145). Dolayısıyla araştırmacının kendisine ve konumuna ilişkin sorgulamalarıyla ahlak anlayışı bir pusula niteliğindedir. Etik konusu, araştırma boyunca araştırmacının tüm adımlarını belirlemesi gereken, dolayısıyla araştırmadan bağımsız düşünülemez bir konudur. Her bir araştırmanın incelenen topluluğu olumsuz anlamda etkileyecek bir potansiyele sahip olduğu unutulmamalıdır (Cresswell, 2007, sf.44). Etik boyut kapsamında ele alınması gereken olası zararlar ve olumsuzluklar her zaman öngörülebilen olmayabilir. Bu anlamda saha deneyimin kendisinin ışık tutucu olacağını belirtmek gerekir. Ancak başlangıç aşaması üzerinden gidersek, konu seçiminin kendisi dolaysız bir biçimde etik açıdan değerlendirilmesi gereken bir meseledir. Toplumsal ve kültürel duyarlılığı etkileyecek, tabu olarak görülen değerlerin kavramların ya da olguların araştırma konusu olarak seçilmesi, birtakım etik engeller barındırmaktadır. Kısacası konuyu belirlerken, araştırılan birey ve toplulukların maddi ve manevi zararlar görmeyeceği konuların seçimine dikkat edilmelidir. Bu tarz seçimler, araştırılan gruba zarar verebileceği gibi sağlıklı bir iletişimin yaşanamayacak olmasından ötürü bilimsel açıdan da etik engellere takılacaktır. Konu seçiminin etik açıdan belirleyici olan bir diğer yönü ise araştırmacının ilgi duyduğu, bilimsel bir merak yönelttiği bir konuyu seçmesi ve araştıracağı konunun gerektirdiği sınırlılıklara uyum sağlayıp sağlayamayacağından emin olması ile ilgilidir. Her bir araştırma sorusunun etik bir bileşeni bulunmaktadır (Russel, 2006, s.32). Konuya yönelik ilgi, alan içinde sürekli iletişimde kalması gereken araştırmacının üretken, sağlıklı ve uygun iletişim kanalları oluşturabilmesinde oldukça etkilidir.

Öte yandan araştırmacı, alanda görüşeceği katılımcılara araştırmanın konusunu, içeriğini, yöntemini, araştırmanın hangi tekniklerle yürütüleceğini, katılımcıdan ne beklendiğini açıklıkla ifade etmelidir. Ayrıca ne gibi risklerin söz konusu olabileceğine, elde edilen verilerin ne şekilde kullanılacağına, katılımcının kimliğinin gizli tutulacağına, araştırmacıya istediği her an ulaşabileceğine ve dilediği anda gerekçe göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğuna dair bilgileri içeren bir bilgilendirilmiş onay yazısı düzenlenmelidir. Bu içerik sözlü olarak da gerektiği sıklıkla ifade edilmelidir. Bu, katılımcıyı koruduğu gibi yasal açıdan araştırmacıyı da koruması açısından çok önemlidir.

Onayın kimi araştırmalarda alınmadığı, alanın yapısı ve katılımcıların profiline bağlı olarak ihmal edildiği örnekler çokça mevcuttur. Ancak araştırmacı, katılımcılarda bilgi noksanlığı dolayısıyla ya da bir başka bir nedenle böyle bir beklenti olmasa dahi hem etik açıdan hem yasal açıdan bilgilendirme konusunda sorumluluk sahibidir. Kimi zaman kaynak kişiler araştırma konusu ile ilişkili öznellikleri dolayısıyla araştırma sürecini yanlış yorumlayabilir ya da karşılığı olamayacak bir takım beklentilere sahip olabilir. Bütün bu olasılıklar, saha araştırması süreci içinde ortaya çıkmaya açıktır. Niteliksel araştırmanın yönünün araştırmanın gidişine, toplanan verilere, sahadaki izlenimlere bağlı olarak değişebilmesi, etik açıdan alınacak tedbirler açısından araştırmacıyı donanımlı kılar. Eklenmelidir ki, her bir aşama, etik yönüne ilişkin derin bir dikkat gerektirir. Bu dikkat, araştırmanın seyri açısından olduğu gibi etik engelleri doğru inşa etmek açısından da belirleyicidir. Elbette araştırılan kişi ya da toplulukların gizlilik ve mahremiyet hakları, etik ilkelerin en önemlileri arasındadır. Katılımcıların araştırmaya katılımları dolayısıyla zarar görebileceklerini unutmamak, özenle uyulması gereken bir konudur (Kümbetoğlu, 2020, sf. 103).

Araştırmacının alana çıkması ile birlikte etik sorunlar çetrefilli bir biçimde araştırmacının karşısına çıkar ki, öyle de olmalıdır. Her Őeyden önce kuramsal açıdan düşünümsel bir girişime karşılık gelen etik, yöntemsel Őemaların işaret ettiği ya da sınırlarını belirlediği bir alandan fazlası olmak durumdadır. Düşünme sürecinde etik, kişinin başkalarının yargılarını anlamaya çalışması ve onların zihinlerine konuk olmayı başarabilmesi ile mümkün olur (Berktay, 2021, sf.56). Etik sorunlarla özellikle bir antropoloğun yüzleşmesi tam da bu çerçevede gerçekleşir. Bu bağlamda etik, öncelikle araştırmacının kim olduğu, niyeti, dünya görüşü ve bilimsel bilgi birikimi üzerinden Şekillenir. Alandaki etik boyutun önemli bir yönü, kaynak kişilere ulaşırken ve ilişi kurarken araştırmacının nasıl bir değerler sistemine sahip olduğu ile ilgilidir. Araştırmacı katılımcıları kolay ulaşabildiği, tanıdık bir çevreden seçiyorsa ya da kendi sosyal statüsünden yararlanıyor ve bunu belirgin bir biçimde öne ıkariyorsa, toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımcı bir bakış açısına sahipse bu durum, katılımcıları sömürüye açık hale getireceği gibi verilerin de sağlıklı bir biçimde toplanamamasına neden olur. Alanda araştırmacının hiyerarşik bağlamda nasıl algılandığı, çeşitli beklentilerin ve çekincelerin ortaya çıkmasına neden olabilir. İç beklentisi, tedavi beklentisi ya da yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik beklentilerle karşılaşılabilmektedir. Üstelik araştırmacının bir vaatte bulunmasına gerek yoktur bunun için. Dolayısıyla araştırmacının alanda nasıl algılandığına yönelik bir dikkatle kendisini nasıl ortaya koyduğunun farkında olması, ayrıca kim olduğunu, amacını, ne yapmak üzere orada bulunduğunu anlaşılır bir dille ifade etmesi gerekir.

Hiyerarşik konumun ya da tanıdık çevrede yapılan araştırmaların bir diğer sorunlu yönü ise katılımcının araştırmacıyı memnun etmek üzere kurgulanmış bilgi aktarımında bulunmasıdır. Tüm bunlardan hareketle eşitlikçi ilişi kurmak araştırmacının temel sorumluluklarındandır. Araştırmacının alanda algılanışına ilişkin oluşabilecek sorunlar bu bağlamda etik konusunun önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Bu noktada belirleyici olanın araştırma konusu ve kaynak kişilerin yaklaşımları ile beklentileri olduğu hatırlanmalıdır. Nihayetinde, araştırmacının kendi rolünü sorgulaması, kimliğinin, sahada neleri sembolize ettiğinin, incelediği kültür açısından nereye konumlandığına, ne tip bir güç ilişkisinin parçası olabileceğinin ayırda olması temel bir noktadır.

Zarar vermeme ilkesini ve sorumluluğunu hatırlarsak araştırmacı, görüşme yapacağı mekanın fiziki koşullarından sorumludur. Bu sorumluluk, araştırmaya katılan bireylerin genel güvenliği ve konforu ile ilgili olduğu gibi sağlıklı veri toplamak açısından da dikkate alınması gereken bir sorumluluktur. Fiziksel zarar olasılıklarını dikkate almak dışında katılımcıların psikolojik ve kültürel açıdan zarar görmeyeceğinden de emin olunmalıdır. Dolayısıyla alan hakkında yeterli bilgiye sahip olmak ve psikolojik, kültürel açıdan çalışılan alan özelinde oluşabilecek sorunları öngörmek, gerektiğinde uzman kişilerden danışmanlık hizmeti almak son derece önemlidir. Bu bağlamda kültürel ayrıçaların önemi atlanmamalıdır. Bir birey için mahrem olan bir konu bir başkası için sıradan olabilir. Öte yandan, iletişim dili, katılımcıların kavramsal evreni üzerinden ve sosyo-kültürel gerçeklikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Çalışmanın bilimselliği açısından düşünüldüğünde sahtecilik, uydurmacılık, taraflılık ve intihal gibi konuların önemi tartışılmazdır. Ayrıca, bir çatışma yaşanması halinde sahadan edinilen bilginin bilimsel çalışma açısından değeri dikkate alınmaksızın katılımcılar ve çalışılan grup lehine karar alınması temel prensiplerden biridir. Araştırmacının bilimsel çalışma yapma hakkı, kamunun bilgi edinme hakkı, araştırmaya katılan gönüllülerin hakları arasında herhangi bir çatışma olması halinde araştırmacı birincil sorumluluğunun katılımcılarla ilgili olduğunu hatırlamak ve gerekmesi halinde çalışmasını sonlandırmak durumundadır.

Araştırmacının sömürüye açık ilişki biçimleri üretmediği, dürüst olduğu, saygı çerçevesinde davrandığı, bireylerin gizliliği ilkesini asla aklından çıkarmadığı bir davranış örüntüsü içinde olması etiğin araştırma sırasında hayata geçirilmesinde pusula niteliği taşımaktadır. Öte yandan etik kaygılar dolayısıyla yönünü şaşırmmamalı ve kendi kültürel kodları ile katılımcının kültürel kodları arasındaki farkı net bir şekilde belirlemelidir. Antropolojik çalışmalarda, farklı kültürlere ait kavrayışlarda etik kodların farklı standartlarda uygulanmaması önemlidir (Kümbetoğlu, 2005, s.166). Bu haliyle, etik kodlar, kültürel kodların üzerinde ve belirleyici bir konumda olmalıdır. Elbette bu durum, etiğin antropologlar dışında felsefeciler arasında da süregelen evrenselcilik-görecilik tartışmaları içinde anlam bulmaktadır (Caplan, 2003. sf. 4). Kültürel farklılıklar ve insan haklarının evrensel boyutu bu noktada antropolojik çalışmalar bağlamında çatışmaların, gerilimlerin teşhisi ve çözümü açısından zorlu ve verimli bir alan yaratmaktadır. Sıralanan etik kaygılar ve ilkeler ve rilerin analizi ve değerlendirilmesi aşamasında da büyük bir önem taşımaktadır. Araştırma verilerinin analizi ve değerlendirilmesi sırasında elde edilen verileri manipüle edilmemesi, araştırmacının kendi tercihleri doğrultusunda kullanılmaması çok büyük önem taşımaktadır. Bu durum araştırmacının bilinçli olarak yönelebileceği bir yol olduğu gibi, araştırma tasarımının sağlıklı yapılmaması ve kavramların kodlanması ve kategorilendirilmesi sürecindeki yetersizliklerden de kaynaklanabilir. Dolayısıyla doğru kurulamamış ve iyi yapılandırılmamış bir araştırma, alanda olduğu gibi ve rilerin değerlendirilmesi sırasında da birtakım etik sorunlar ortaya koyacaktır. Bu noktada etik açmazların keşfedilememesi ise bilimsel bilgiyi çarpıtan bir etkene dönüşecektir. Araştırmanın yazıya dökülmesinde ise ikincil kaynakların ve literatürün kullanımı sırasında yapılan hatalar, ihmallere ya da kasıtlı davranışlar da intihal kapsamına girerek dolaysız bir biçimde etiğin meselesi olmaktadır.

Öncesinde de belirtildiği üzere araştırmanın hiçbir aşamasından bağımsız olmayan etik ilkeler, katılımcıların gönüllüğünün dikkate alındığı, katılımcıların mahremiyetinin göz önünde bulundurulduğu, fiziksel, bedensel ve sosyal açıdan araştırma dolayısıyla bir mağduriyet yaşamayacaklarının açıklandığı, araştırma hakkında ayrıntılı bilginin verildiği, araştırmanın sonuçlarından haberdar olma haklarının belirtildiği bir çerçeve dikkate alınarak uygulanmalıdır. Ancak kimi zaman katılımcılar, araştırma dolayısıyla bir mağduriyet yaşamayacaklarını düşünebilirler. Böyle durumlarda araştırmacı herhangi bir olası sorun karşısındaki duyarlılığını korumak ve katılımcı lehine karar almakla yükümlüdür. Bu bağlamda araştırmacının rolü büyük önem taşımaktadır. Elbette ki, bir araştırma sırasında temel alacağımız unsur, araştırılan kişi ya da grupların zarar görmemesi ekseninde kurulu olmalıdır. Bu noktada zarardan neyi anladığımız, bu kavramı nasıl tanımladığımız ve tanımlarken etik ve emik kavrayış biçimlerini ne kadar dikkate aldığımız önemlidir. Zarar vermemenin temel ilkelerden biri olduğunu biliyoruz. Bu kavramın antropolojik açıdan ya da diğer sosyal bilimler disiplinleri açısından net bir tanımının olmadığını da bildiğimiz gibi... Ancak zarar vermemek ile zarar vermektan kaçınmak arasındaki ayrımın farkında olmak da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Zarar vermektan kaçınırken dahi zarar verme olasılığımız her zaman için bulunmaktadır (Fluehr-Lobban, 2013, sf. 20). Bu noktada evrensel kodlarla yerel kodlar arasındaki, kimi zaman gerilim yaratan çelişkiyi doğru teşhis etmek gerekir.

Saha deneyiminin dinamik, yaşayan doğası içinde bir araştırma yürütmenin klasik antropoloji çalışmalarından günümüze, düşünümsel saha deneyimini gündeme getirecek şekilde hayli yol alındığı söylenebilir. Alınan yol, farklı tartışmalar ve yeni kuramsal girişimleri niteleyen toplumsal yapıların değişen koşullarından bağımsız bir biçimde gerçekleşmedi. Modernitenin sanayileşme süreci üzerinden ortaya koyduğu yeni koşullar, uzak - yakın kavramlarının içeriğini değiştirdiği gibi güç ilişkilerinin baskısını artırdığı ölçüde tartışma alanına yerleşmesine aracılık etti. Hiyerarşik ilişkilerin kuruluşu yapısal olarak farklılaşmasa bile zaman-mekan sarmalında karmaşıklaştı. Aynı biçimde tüm yaşam tarzları da... Antropolojinin ilgisinin sömürgeci anlayışın ürünü olan 'öteki'nin dışındakilere de yönelmesi modern antropolojiyi niteledi. Bu bağlamda evde antropoloji, kent antropolojisi gibi yeni çalışma alanları şekillenmiş oldu. Diğer yandan iletişimin ötesinde dinamik bir yaşantı deneyimi olarak karşımıza çıkan internet de toplumsal gerçekliğin yaşam alanı olarak yerini aldı.

Toplumsal gerçekliğin yansıması olarak görülen internetin tam da toplumsal gerçekliğin üretildiği bir alana dönüşmesi, interneti araştırmacıların odağına da yerleştirmiş oldu. Yöntem açısından bakacak olduğumuzda, buradaki önemli nokta, internetin ve olanaklarının etnografinin ve diğer araştırma stratejilerinin çevrim içi ortamlara olduğu gibi kaydırılması halinde çıkabilecek sorunların üstesinden gelinmesi gerekliliğine işaret eder. Bu ayrım, araştırmaların etik boyutu açısından önemlidir. Diğer yandan, çevrim içi ortamlara yönelik araştırmalar da etnografik yöntemin adapte edilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Netnografi, etnografinin günümüzün bilgisayara dayalı sosyal dünyasının karmaşıklığına adapte edilmiş halidir (Özbölük ve Dursun, 2015, sf. 232).

İnternetin bir araştırma sahası olarak gündeme gelişi, etik bağlamda yeni ilkelerin ve adımların belirlenmesi ihtiyacını ortaya koymakla beraber özünde mevcut ilkelerin uzağına düşmez. Bilgilendirilmiş, rıza, mahremiyet ve benzeri konular netnografide de geçerlidir. Yürütmek istediğimiz netnografik araştırmada da etik standartlar açısından çeşitli düzenleyici kurumlara cevap vermemiz gerekmektedir (Kozinets, 2010, sf.139). Bu noktada süreç, herhangi bir etnografik çalışmadakin-den farklı işlemez. Çevrim içi toplulukların kamusal alan olarak mı özel alan olarak mı kabul edileceği, bilgilendirilmiş onamın nasıl alınacağı, topluluk üyelerinin zarar görme olasılıkları, bilgilerin nasıl kullanılacağı gibi konular netnografide önem taşıdığı gibi araştırmanın yönünü değiştirecek bir boyuta sahip olması açısından da dikkate alınmalıdır (Kozinets, 2010, sf.156).

Sonuç

Antropolojinin etik kodlarının kapsamlı saha deneyimleriyle, saha sırasındaki ve sonrasındaki hesaplaşmalarla (saha hiç bitmez) ve temel etik ilkelerle belirlendiğini belirtirken bu kodların tarihsel süreçle tanımlanan bağlamı üzerinden dikkate alındığını ifade etmek gerekmektedir. Bu noktada pozitif paradigmanın objektivite öncülünün etik kodlarla kimi zaman çeliştiği; bu çelişkinin ayırdına varılmasının önemi ayrıca vurgulanmalıdır. Bu tavır, türlü öznellikleri dikkate alır. Elbette öznelliklerle kurulu bir perspektif, öznellikler üzerinden inşa edildiğini varsayabileceğimiz bir dünyayı anlayabilmek için gereken yoldur. “Katılımcı” meselesinin önemi ve bunun üzerinden antropolojinin gücü ve diğer sosyal bilimcileri esinleyici yanları da bu eksenle biçim bulur. Bilgi üretimi için kaynağın insanın ya da insan topluluklarının kendisi olması, antropolojiyi zorlu bir alana konumlandırmış olmaktadır. Bu elbette antropolojiyi, verinin hangi koşullarda nasıl sağlanabildiğinin yönetilebildiği doğa bilimlerinden ya da doğa bilimlerinin pusulasını oluşturan pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlere adaptasyonu ile sağlanabileceği düşünülen bilgi edinme sürecinden ayrı bir yere koymaktadır. Bu çerçevede etik, yaygınlıkla algılandığı üzere araştırma tekniklerinin uygun bir biçimde hayata geçirilmesinden ve kullanılan tekniklerden elde edilecek verilerin doğru bir biçimde işlenmesinden ibaret bir kavram değildir.

Niteliksel araştırmalar, özellikle etnografik çalışmalar, etik kodların standart bir şekilde uygulanabilmesinin neredeyse imkansız olduğu bir karaktere sahiptir. Her saha ve araştırma yapılan her grup, kendi anlamlarını üretir ve özgün bağlamları üzerinden var olur. Bu açıdan niteliksel araştırma yapan araştırmacılar, yeni anlam dizgelerini keşfetmek üzere sahada olduklarının farkında olmalıdır. Dolayısıyla etik olanın saha açısından ne olup olmadığı her zaman çok net çizgilerle belli olmayabilir. Yöntemsel olarak her etnografik çalışma kendisini tanımlar. Bu hem araştırmacı hem saha ile ilgili bir durumdur. Etnografik deneyim, bu anlamda kendinden menkul dinamiklere ve olası olumlu ya da olumsuz sonuçlara açık olması dolayısıyla etik açıdan öğretici bir süreci niteler. Bu deneyim içinde, araştırmacının ahlaki duruşu, yöntem bilgisi ve sahaya yönelik donanımı araştırmanın hem bilimsel hem etik açıdan uygunlukla yürütülmesinin anahtarlarıdır. Niteliksel araştırmalar, her ne kadar araştırmacının merkezi bir rol oynadığı bir işleyişe sahipse de temel olarak uyulması ve mevcut araştırmada dikkate alınması gereken temel etik ilkeler yukarıda da sözü edildiği gibi nettir.

Etik, yazı boyunca altını çizdiğimiz şekilde araştırmanın yönünü, içeriğini hatta yöntemini belirleyen varoluşsal bir alanı anlatır. Araştırmanın kuruluşu, doğru bir çatının inşasıyla paralel olarak gerçekleşir. Öncesinde de belirttiğimiz üzere etik, araştırmanın her bir adımında doğruluk ilkesinden sapmamak, verileri çarpıtmamak, kaynak kişilerin etkilenebileceği olası zararları göz önünde bulundurmamak gibi olmaz adımlardan oluşmakta ise de mesele bunlarla sınırlı değildir. Konu seçimi, araştırmanın amacı, alandan ne gibi bilgilerin üretilmek istendiği gibi noktalar üzerinden netleştirilmesi gereken kuramsal yaklaşım, yöntemin tüm bu sayılan unsurlara bağlı olarak nasıl belirleneceği, araştırma için uygunluğu, etik bağlamı üzerinden belirleyicidir. Bu noktada, etik, yalnızca antropoloji ve diğer sosyal bilim disiplinleri için değil, insanı konu alan bütün bilimsel disiplinlerde bireylerin ve toplulukların gizli ya da açıkça görülen tüm yanlarıyla, sosyo-kültürel gerçekliklerinin dikkate alınmasını gerektiren dinamik bir alanın altını çizer. Dikkate alma süreci ise, ancak etik kavramının kapsadığı çok katmanlı unsurları ne ölçüde kavradığımız üzerinden mümkün olabilir. Farklılaşan koşullar, birey ve toplumların değişim süreçleri, mevcut her bir bilimsel disiplin için önem taşır. Bu anlamda etiğe disiplinlerarası bir perspektiften yaklaşmak, bilgi üretim süreçlerinde verimli bir alışverişi mümkün kılmasıyla, farklı bilimlerin çalışma alanlarına karşılık gelen insana ve toplumlara ilişkin gerçekliği saptamamız açısından büyük önem taşır. Nihayetinde etik, araştırma uygulamalarının gereklerini ve araştırmacının dürüstlüğünü aşan, disiplinlerarası boyutuna ve felsefi bağlamına tekrar teslim edilerek ele alınması gereken bir kavramdır.

Kaynaklar

- Altuntek, S. (2009). *'Yerli'nin Bakışı. Etnografya: Kuram ve Yöntem*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Atay, T. (2017). *"Sosyal Antropolojide Yöntem ve Etik Sorunu: Klasik Etnografiden Diyalojik Etnografiye Doğru"* Moment - Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi. 4 (1), 189-206.
- Babie, E., (2010). *The Practice of Social Research*. USA: Wadsworth.
- Berktaş, F. (2021). *Düşünme Etiği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bernard, H.R., (2006). *Research Methods In Anthropology*. Oxford: Alta Mira Press.
- Can, B. (2017). *"Gündelik Hayat, İktidar İlişkileri ve Etik Kodların Kesişiminde Etnografik Araştırma."* Moment - Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi. 4 (1), 155-172.
- Caplan, P., (2003). *Introduction: Anthropology and Ethics*. The Ethics of Anthropology. içinde (1-35) P. Caplan (ed.) London: Routledge.

Cresswell, J.W., (2007). *Qualitative Inquiry&Resarch Design: Choosing Among Five Approaches*. USA: Sage Publications.

Edwards, R. ve Mauthner, M., (2005). *Ethics and Feminist Research: Theory and Practise. Ethics in Qualitative Research*. içinde (14-32) Mauthner, M., Birch, B., Jessop, J. ve Miller, T. (ed.) London: Sage Publications.

Eriksen T. H. ve F. S. Nielsen, (2010). *Antropoloji Tarihi*. (Çev. Bora, A.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergun, D., (2018). *Yöntemi Bulmak-Türkiye’de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı*. Ankara: İmge Kitabevi.

Fluehr-Lobban, C., (2013). *Ethics and Anthropology: Ideas and Practice*. UK: AltaMira Press.

Geertz, C., (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Jackson, B., (1987). *Fieldwork*. USA: University of Illionis Press.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kozinets, R.V., (2010). *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. London: Sage Publications.

Kümbetoğlu, B., (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kümbetoğlu, B., (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lambek, M., (2010). *Ordinary Ethics / Anthropology, Language and Action*. New York, Fordham University Press.

Mirza, G:A. (2022). *Sosyal ve Kültürel Antropolojinin Tarihçesi ve Kuramları*. Sosyal ve Kültürel Antropolojiye Giriş. içinde (34-63) R.E. Akıncı (ed.)

Neuman W.L., (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. England. Pearson.

Özbölük, T. ve Dursun, Y., (2015). “Pazarlama Araştırmalarında Paradigmal Dönüşüm ve Etnografinin Dijitale Evrimi: Netnografi.” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 46, 227-249.

Özbudun, S., Şafak, B. ve Altuntek S., (2006). *Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Öztürk, M., (2018). *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.